

ความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้

พิมพ์ภัทร ชุมแก้ว**

วิภาส โพธิแพทย***

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความหมาย ของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ และหาความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่างๆ เหล่านั้น ผู้วิจัยเก็บข้อมูลความหมายของ แม่ จากพจนานุกรม 4 เล่ม และสัมภาษณ์ผู้พูดภาษาไทยถิ่นใต้จำนวน 6 คน ผลการศึกษาพบว่า คำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ที่มีแม่ เป็นส่วนประกอบ จำนวน 180 คำ สามารถวิเคราะห์ความหมายต่างๆ ได้ทั้งหมด 23 ความหมาย และสามารถจัดกลุ่มความหมายที่ใกล้เคียงกันไว้ด้วยกันได้เป็น 12 กลุ่มความหมาย เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่างๆ ของ แม่ ในคำประสมพบว่ามีความหมาย ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ เป็นความหมาย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง ความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ ตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** นิสิตระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ติดต่อได้ที่: pimpat.c@student.chula.ac.th

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ติดต่อได้ที่: pvipas@chula.ac.th

พื้นฐานและมีความหมายอื่นๆ เป็นความหมายที่กลายไปจากความหมายพื้นฐาน หรือเรียกว่าความหมายขยายออก ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) ความหมายที่ขยายออกจากความหมายพื้นฐานโดยตรง และ (2) ความหมายที่ขยายจากความหมายขยายออกที่ใกล้ชิดความหมายพื้นฐานมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบความหมายของ แม่ ที่เป็นส่วนของคำประสมกับความหมายของ แม่ ที่เป็นคำมูล พบว่าความหมายของ แม่ ที่เป็นส่วนของคำประสมมีจำนวนมากและหลากหลายกว่าความหมายของ แม่ ที่เป็นคำมูล โดยความหมายของคำที่เพิ่มมากขึ้นนั้น มาจากความหมายแฝงที่กลายหรือขบเน้นให้เด่นชัดขึ้นด้วยกระบวนการทางปริชานเมื่ออยู่ในคำประสม

คำสำคัญ: ความหมาย; คำประสม; ภาษาไทยถิ่นใต้; คำเรียกญาติ; แม่

The Meanings of /mĕ:/ ‘Mother’ in Southern Thai Compounds*

Pimpat Chumkaew**

Vipas Pothipath***

Abstract

This paper aims to examine the different meanings of /mĕ:/ ‘mother’ in Southern Thai compounds and investigate the relationship between those meanings. The data was compiled from 4 Dictionaries and interviews with 6 informants who are Southern Thai native speakers. The results show that in 180 Southern Thai compounds the word /mĕ:/ ‘mother’ has 23 meanings which can be categorized close meaning together into 12 groups. When investigating the relationship between meanings, there is one basic meaning

* This paper is a part of the author’s thesis entitled “The Meanings of /mĕ:/ ‘Mother’ in Southern Thai Compounds” Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

** Master’s student, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, e-mail: pimpat.c@student.chula.ac.th

*** Assistant Professor, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, e-mail: pvipas@chula.ac.th

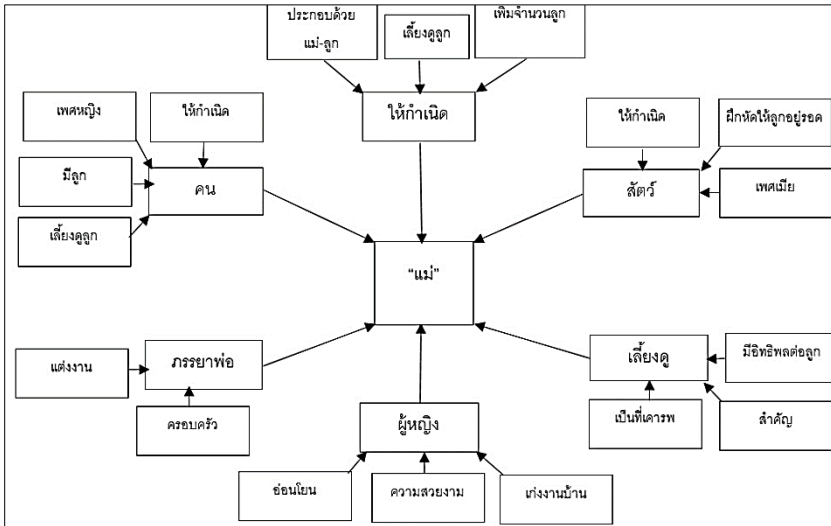
of 'a woman who has given birth to a child' and 22 extended meanings which can be classified into 2 types, (1) meanings that are extensions of the basic meaning and (2) meanings that are extensions of the extended meanings that more close to the basic meaning. Compared to the meaning of /mê:/ in the base word, the meaning of /mê:/ 'mother' in compounds are more numerous and varied, with the meaning in compounds extending or highlighting the connotation of the base word through cognitive progress that occurs in compounds.

Keywords: Meaning; Compound; Southern Thai; Kinship Term; Mother

1. บทนำ

แม่ เป็นคำหรือมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์พื้นฐานอย่างหนึ่งของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนมีแม่เป็นผู้ให้กำเนิด แม่ จึงเป็นคำหรือมโนทัศน์แรกๆ ที่มีในภาษาต่างๆ หากถามผู้พูดภาษาต่างๆ ว่า คำที่แปลว่า แม่ ในภาษาของตนนั้นหมายถึงอะไรก็คงได้คำตอบทำนองเดียวกันว่า หมายถึง ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก แต่หากพิจารณาคำที่มีความหมายว่า แม่ ในภาษาต่างๆ ก็จะมีทั้งคำแม่ ที่ไม่ได้ใช้หมายถึงผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูกด้วย เช่น stepmother ‘แม่เลี้ยง’ adoptive mother ‘แม่บุญธรรม’ ในภาษาอังกฤษและในคำแปลภาษาไทยก็ใช้คำประสมที่ประกอบด้วย แม่ แต่ไม่ได้หมายถึงผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูกเช่นกัน

เลคอฟฟ์ (Lakoff, 1987) พบว่ามโนทัศน์ mother ‘แม่’ ในภาษาอังกฤษนั้นมีแบบจำลอง (Model) ของมโนทัศน์ที่ซับซ้อน เช่น หากพิจารณาในมิติการให้กำเนิด แม่ คือคนที่ให้กำเนิดลูก หากพิจารณาในมิติพันธกรรม แม่ คือคนที่ถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรมไปสู่ลูก หากพิจารณาในมิติการเลี้ยงดู แม่ คือคนที่เลี้ยงดูเด็กให้เติบโต หากพิจารณาในมิติครอบครัวหรือการแต่งงาน แม่ คือภรรยาหรือคนที่แต่งงานกับพ่อ มโนทัศน์ของ แม่ ในภาษาไทยก็คล้ายคลึงกับ mother ในภาษาอังกฤษที่เลคอฟฟ์กล่าวถึงนี้ การที่มโนทัศน์ของคำมีความซับซ้อนนั้น อุนเกอร์และชมิท (Ungerer and Schmid, 1996, pp. 47-48) กล่าวว่า มนุษย์เก็บสะสมประสบการณ์ไว้ในสมองในรูปแบบแบบจำลองปริซัน (Cognitive Model) ในแบบจำลองปริซันแต่ละแบบหรือในระบบการรับรู้โลกของมนุษย์แต่ละระบบนั้น มโนทัศน์ต่างๆ มีได้อยู่โดยลำพังแต่มีความเชื่อมโยงกับมโนทัศน์อื่นๆ ในลักษณะเครือข่าย (Network) เมื่อพิจารณามโนทัศน์ แม่ ในภาษาไทยก็สามารถเขียนรูปแทนแบบจำลองปริซันได้ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1. แบบจำลองปรีชานของ แม่ ในภาษาไทย
(ปรับจาก Ungerer and Schmid, 1996, p. 48)

จากแบบจำลองของปรีชานในภาพที่ 1 ลูกศรที่ชี้เข้าหากรอบสี่เหลี่ยม แสดง แม่ ตรงกลางรูปแสดงประสบการณ์ต่างๆ ที่ถูกกระตุ้นเมื่อผู้พูดภาษาไทย นึกถึงมโนทัศน์ แม่ เช่น สิ่งที่ถูกกระตุ้นเมื่อนึกถึงมโนทัศน์ แม่ อาจจะเป็น มโนทัศน์ “คน” ซึ่งสิ่งที่ถูกกระตุ้นต่อมาเมื่อนึกถึงมโนทัศน์ “คน” ที่เกี่ยวข้องกับ มโนทัศน์ แม่ ก็น่าจะเป็นรายละเอียดหรือลักษณะของคนที่สามารถเป็นแม่ได้ นั่น คือ จะต้องเป็นเพศหญิงที่มีลูกหรือเลี้ยงดูลูก และนอกจากมโนทัศน์ “คน” ที่ สามารถถูกกระตุ้นได้เมื่อนึกถึงมโนทัศน์ แม่ ในภาษาไทยแล้ว ยังมีมโนทัศน์อื่นๆ ที่อาจถูกกระตุ้นได้ เช่น มโนทัศน์ “สัตว์” ความเป็น “ผู้หญิง” สถานะ “ภรรยาพ่อ” “การให้กำเนิด” และ “การเลี้ยงดู” ซึ่งมโนทัศน์เหล่านี้ ผู้พูดภาษาไทยรับรู้ว่ามี เกิดขึ้นในเหตุการณ์เดียวกัน จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า แม่ ในภาษาไทย มี ประสบการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหลายประสบการณ์ ครอฟต์และครุส (Croft and Cruse, 2004, p. 30) กล่าวถึงการที่มโนทัศน์หนึ่งกระตุ้นให้ผู้ใช้ภาษานึกถึง

ประสบการณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องนั้นเป็นที่มาของปรากฏการณ์ที่คำมีหลายความหมาย (Polysemy) โควเคสเซส (Kovecses, 2002, p. 213) ให้นิยามคำหลายความหมาย (Polyseme) ไว้ว่าหมายถึงคำที่มีความหมายมากกว่าหนึ่งความหมายและความหมายต่างๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ตัวอย่างงานวิจัยที่ศึกษาคำหลายความหมายในภาษาไทย เช่น การศึกษามโนทัศน์ของคำว่า เข้า ของชัชวดี ตรีลัมพ์ (2538) ที่พบว่า เข้า มีความหมายต่างๆ กันเรียกว่าความหมายตามบริบท แต่ทุกความหมายตามบริบทมีความหมายมโนทัศน์เดียวกันโดยสามารถมองเห็นความหมายมโนทัศน์ได้จากการตีความเชิงอุปมา ในงานวิจัยเรื่องการศึกษาการขยายความหมายของคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วยตาในภาษาไทย รุ่งทิพย์ รัตนภาณุศร (2549) พบว่ามีการขยายความหมายด้วยกระบวนการทางปริชานคือกระบวนการนามนัย และกระบวนการอุปลักษณ์ งานวิจัยเรื่องการศึกษาความหมายของคำว่า หลั่ง ในภาษาไทย ศุภชัย ต๊ะวิชัย (2556) พบว่า มีการขยายความหมายโดยกระบวนการอุปลักษณ์ กระบวนการนามนัย และการกลายเป็นคำไวยกรณ์ งานวิจัยที่ศึกษาคำประสมแบบเท่าเทียม (Coordinate Compounds) อลิษา อินจันทร์ (2557) พบว่า คำประสมแบบเท่าเทียมมีการขยายความหมายด้วยกระบวนการนามนัย (Metonymy) และกระบวนการอุปลักษณ์-นามนัย (Metaphonymy) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดกระบวนการนามนัยก่อนแล้วจึงเกิดกระบวนการอุปลักษณ์เชื่อมโยงความหมายประจำคำกับความหมายที่เป็นนามธรรมมากขึ้น ตัวอย่างการขยายความหมายด้วยกระบวนการอุปลักษณ์-นามนัย เช่น คำนามประสมแบบเท่าเทียม ขวากหนาม เกิดการขยายความหมายโดยขบเน้นลักษณะการใช้งานของขวากหนามที่ทำให้เดินทางไม่สะดวกแล้วนำภาพมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ป็นนามธรรม คืออุปสรรคในชีวิต นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาภาษาถิ่น เรื่องการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำประสมที่มีคำว่า หัว ในภาษาไทยลื้อ (ศราวุธ หล่อดี, 2556) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า คำประสมที่มีคำว่า หัว ในภาษาไทยลื้อมีการขยายความหมายด้วยกระบวนการอุปลักษณ์และกระบวนการนามนัย งานวิจัยเหล่านี้แสดงให้เห็น

ว่า คำในภาษาไทยหรือภาษาไทยถิ่นก็เกิดปรากฏการณ์การมีหลายความหมาย โดยที่สามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่างๆ ได้

จากรูปแทนแบบจำลองปริชาน แม่ ในภาษาไทยและคำจำกัดความของ คำหลายความหมายดังกล่าวไปข้างต้น จะเห็นว่า แม่ ในภาษาไทยน่าจะเป็นคำ หลายความหมาย เพราะมิได้ใช้หมายถึงผู้หญิงที่ให้กำเนิดเพียงอย่างเดียว แต่ยังมี คำที่มีความหมายอื่นๆ ที่สัมพันธ์กันในลักษณะใดลักษณะหนึ่งด้วย ดังตัวอย่าง

แม่เลี้ยง	‘เมียของพ่อแต่ไม่ใช่แม่ตัว’
แม่นม	‘หญิงที่ให้นมเด็กอื่นกินนมของตนแทนแม่ของเด็กนั้น, นางนม ก็เรียก, เรียกสั้นๆ ว่า นม, ราชศัพท์ว่า พระนม.’
แม่หนัก	‘ช่างฟังที่เป็นหัวหน้าโหลง’

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า แม่ ในภาษาไทยมีความหมายอื่นนอกเหนือไปจาก ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก แต่ก็ยังสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของความหมายต่างๆ ได้ ซึ่งความหมายอื่นนอกเหนือไปจากความหมายผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูกนั้นสังเกต ได้ว่าเกิดจากการขบเนนมโนทัศน์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ แม่ ให้เด่นชัดขึ้น เช่น แม่เลี้ยง ที่หมายถึง ‘เมียของพ่อแต่ไม่ใช่แม่ตัว’ มีการขบเนนมโนทัศน์ “ภรรยาพ่อ” แม่นม ก็ขบเนนมโนทัศน์การให้นมทารก ส่วน แม่หนัก ‘ช่างฟังที่เป็นหัวหน้าโหลง’ ในที่นี้ แม่ ถูกนำมาใช้กับช่างซึ่งอยู่ในวงความหมายของสัตว์ ความหมายนี้ได้ขบเนนมโนทัศน์ “เพศหญิง” จากตัวอย่างจะเห็นว่าความหมายที่ หลากหลายของคำประสมในภาษาไทยมาตรฐานที่มี แม่ เป็นส่วนประกอบนั้น เกิด จากมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องที่ถูกขบเนนมโนทัศน์ให้เด่นชัดขึ้น งานวิจัยด้านอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ที่ศึกษาคำเรียกญาติในภาษาไทย (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2533) และ

ภาษาไทยถิ่นเหนือ (วิภัสรินทร์ ประพันธ์ศิริ, 2535) ก็พบการใช้คำเรียกญาติ แม่ ในความหมายที่หลากหลาย และพบว่ามีการใช้ในความหมายเชิงอุปลักษณ์

ในภาษาไทยถิ่นใต้ แม่ ที่เป็นคำมูลก็มีความหมายเหมือน แม่ ในภาษาไทยมาตรฐาน นั่นคือหมายถึง ‘มารดา, หญิงในฐานะที่เป็นผู้ให้กำเนิดแก่ ลูกๆ, คำที่ลูกเรียกหญิงผู้ให้กำเนิดตน, เรียกสัตว์ตัวเมียที่มีลูก’ (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551) และรูปแบบแบบจำลองปริชานก็น่าจะเหมือนกับรูปแบบแบบจำลองปริชานของภาษาไทยดังภาพที่ 1 ข้างต้น แต่เมื่อพิจารณาคำประสม ผู้วิจัยพบว่ามีการใช้ แม่ ในความหมายที่แตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐาน ดังตัวอย่าง

แม่เต็ก [mɛ:6 dek3] ¹	‘ภรรยา’
แม่ตะเมีย [mɛ:6 tamia1]	‘ผู้ชายที่มีนิสัย และ ท่าทางคล้ายผู้หญิง, ผู้ชายที่ซื่อสัตย์’
แม่เสื่อ [mɛ:6 swa2]	‘เสื่อนอก’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่า แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ใช้หมายถึงสิ่งที่อยู่ต่างวงความหมายกัน เช่น แม่เต็ก ใช้ในวงความหมายของคน หมายถึงผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูกซึ่งเป็นความหมายพื้นฐาน แม่ตะเมีย ก็ใช้ในวงความหมายของคนเช่นกัน แต่หมายถึงผู้ชาย ส่วน แม่เสื่อ ใช้ในวงความหมายของ

¹ คำบอกเสียงอ่านของภาษาไทยถิ่นใต้ที่อยู่ในเครื่องหมายวงเล็บเหลี่ยม ระบุตามระบบเสียงภาษาไทยถิ่นใต้ ซึ่งมีหน่วยเสียงบางหน่วยเสียงต่างจากภาษาไทยมาตรฐาน การใช้สัญลักษณ์แสดงเสียงอ่านในตัวอย่างภาษาไทยถิ่นใต้ในบทความนี้ ปรับจากพจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช 2550 (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551, น. ศ-ฎ.)

สิ่งของ หมายถึงเสื่อนอก ซึ่งหากย้อนไปพิจารณารูปแบบแบบจำลองปริชานของแม่ ในภาษาไทยในภาพที่ 1 จะพบว่าความหมายของ แม่ ที่เป็นส่วนประกอบของคำประสมในภาษาไทยถิ่นใต้ นั้น บางความหมายที่ถูกขบขันได้เป็นมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ แม่ อย่างใกล้ชิดจนปรากฏในรูปแบบแบบจำลองปริชานดังภาพที่ 1 เช่น แม่ ในคำประสมที่หมายถึง “ผู้ชาย” หรือที่หมายถึง “เสื่อนอก” ซึ่งเป็นสิ่งของ แสดงว่ามโนทัศน์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ แม่ ในภาษาไทยถิ่นใต้นั้นต่างจากมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับ แม่ ในภาษาไทยมาตรฐาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ว่ามีความหมายอะไรบ้าง แต่ละความหมายสัมพันธ์กันอย่างไร ต่างจากความหมายของ แม่ ที่เป็นคำมูลอย่างไร

2. วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อวิเคราะห์ความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้
- (2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่างๆ ของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้
- (3) เพื่อเปรียบเทียบกับความหมายของ แม่ ในคำประสมกับ แม่ ที่เป็นคำมูล ในภาษาไทยถิ่นใต้

3. วิธีการศึกษา

3.1 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้

ในการศึกษาความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาภาษาไทยถิ่นใต้ ผู้วิจัยรวบรวมและศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังนี้

3.1.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ในการศึกษาความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ ได้แก่ เรื่อง คำประสม คำหลายความหมาย ทฤษฎีต้นแบบ และอรรถศาสตร์ปริชาน

3.1.2 ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะกล่าวถึงงานวิจัยในอดีตโดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ งานวิจัยที่ศึกษาเรื่องคำหลายความหมายในภาษาไทยและงานวิจัยที่ศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ปริชาน กลุ่มที่สอง คือ งานวิจัยที่ศึกษาความหมายของ แม่ หรือคำเรียกญาติอื่นทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

3.2 เก็บข้อมูล

3.2.1 ข้อมูลจากเอกสาร

ในขั้นตอนการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลคำประสมที่มี แม่ เป็นส่วนประกอบจากพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นใต้และภาษาไทยมาตรฐานรวม 4 เล่ม ได้แก่

1. พจนานุกรมภาษาไทยถิ่นใต้ พุทธศักราช 2525 (สถาบันทักษิณคดีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530)

2. พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช 2550 (มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช, 2551)
3. การจัดทำพจนานุกรมภาษาไทยถิ่น 4 ภาค (ชลธิชา บำรุงรักษ์, 2547)
4. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลคำประสมที่มี แม่ เป็นส่วนประกอบจากพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นใต้และพจนานุกรมภาษาถิ่นกลางหรือภาษาไทยมาตรฐาน จากนั้นรวบรวมบันทึกลงตารางเพื่อจะนำไปใช้สร้างแบบสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาต่อไป

3.2.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาที่ได้จัดทำขึ้น โดยการรวบรวมคำประสมที่มี แม่ เป็นส่วนประกอบทั้งหมด เพื่อนำไปตรวจสอบกับผู้บอกภาษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคใต้จำนวน 6 คน แบ่งเป็นภาคใต้ฝั่งตะวันตก (จ.พังงา) 3 คน ได้แก่

1. นางรัมภา ด่านประเสริฐกุล (สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2562)
 2. นางเกลื่อน เสนทอง (สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2562)
 3. นางทองรัตน์ อัดถากร (สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2562)
- และภาคใต้ฝั่งตะวันออก (จ.สงขลา) 3 คน ได้แก่

1. นางอำนวย กิมยิ้ม (สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2562)
2. นางแพว ทวีสุข (สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2562)
3. นางถวิล หยุทอง (สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2562)

ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ประกอบการสอบถามเพิ่มเติมเพื่อตรวจสอบว่าผู้พูดภาษาไทยถิ่นใต้ใช้คำประสมเหล่านั้นในความหมายดังที่พจนานุกรมระบุไว้หรือไม่ ผู้วิจัยบันทึกเสียงและจดบันทึกข้อมูลลงในแบบสัมภาษณ์เพื่อนำผลมาวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

3.3 วิเคราะห์ข้อมูล

ในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

3.3.1 วิเคราะห์ความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ว่ามีความหมายอะไรบ้าง

3.3.2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่างๆ ของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ว่ามีความสัมพันธ์กันในลักษณะใดบ้าง

3.3.3 เปรียบเทียบความหมายต่างๆ ของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้กับความหมายของ แม่ ที่เป็นคำมูลว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

4. ผลการศึกษา

จากการศึกษาคำประสมในภาษาไทยถิ่นใต้ที่มี แม่ เป็นส่วนประกอบทั้งหมด 180 คำนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ หาความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่างๆ เหล่านั้น และเปรียบเทียบความหมายของ แม่ ในคำประสมกับความหมายของ แม่ ที่เป็นคำมูล

4.1 ความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้

เมื่อวิเคราะห์ความหมายต่างๆ ของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้พบว่า มี 23 ความหมายและสามารถนำมาจัดกลุ่มความหมายที่ใกล้เคียงกันได้เป็น 12 กลุ่ม ได้แก่ 1. สิ่งมีชีวิตเพศหญิงที่ให้กำเนิดลูก 2. ผู้หญิง 3. ผู้ชาย 4. ผู้หญิงที่ทำหน้าที่อภิบาลดูแล 5. ผู้หญิงที่ทำหน้าที่ปกครองและเป็นบุคคลสำคัญ 6. บุคคล

สำคัญ 7. สัตว์เพศเมีย 8. สัตว์เพศผู้ 9. คำบอกชนิดโดยทั่วไป 10. ขนาดใหญ่ 11. ขนาดใหญ่และสำคัญ และ 12. สิ่งที่ทำให้กำเนิดสิ่งอื่น ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมายในแต่ละกลุ่มความหมายเป็นลำดับไป

4.1.1 กลุ่มความหมาย ‘สิ่งมีชีวิตเพศหญิงที่ทำให้กำเนิดลูก’ ประกอบด้วย ความหมายที่ 1 ‘ผู้หญิงที่ทำให้กำเนิดลูก’ ดังตัวอย่าง

- (1) แม่เด็ก [mɛ:6 dek3] ‘ภรรยา’
 (2) แม่อีหมา [mɛ:6 ʔi:3 ma:1] ‘คำเรียกภรรยาของคนโบราณ’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่างคำ (1) แม่เด็ก และ (2) แม่อีหมา ข้างต้นทั้งสองคำแปลว่า ภรรยา เมื่อพิจารณาส่วนประกอบของคำประสมจะเห็นว่า ประกอบด้วย แม่ รวมกับ เด็ก และ อีหมา ซึ่งในภาษาไทยถิ่นใต้ใช้หมายถึงลูกของตน ดังนั้น แม่ ในความหมายนี้จึงหมายถึง ‘แม่ของลูก หรือผู้หญิงที่ได้ให้กำเนิดลูกของตน’ ความหมายนี้เป็นความหมายพื้นฐาน หรือความหมายแรกของผู้พูดภาษาไทยถิ่นใต้นี้ก็ถึง โดยหากพิจารณาตามแนวคิดเรื่องการจัดประเภทของเลคอฟฟ์ (Lakoff, 1987, pp. 31-50) ที่เชื่อว่าความหมายต่างๆ เป็นสมาชิกของประเภทคำ ก็จะทำให้เห็นว่าความหมายนี้เป็นความหมายที่เด่นชัดที่สุดในบรรดาความหมายอื่นๆ ที่เป็นสมาชิกของคำเดียวกัน

และความหมายที่ 2 ‘สัตว์เพศเมียที่ทำให้กำเนิดลูก’ ดังตัวอย่าง

- (3) แม่ครอก [mɛ:6 khro:k6] ‘1. คำเรียกแม่ของสัตว์ที่ออกลูก
 คราวเดียวกันหลายตัว’ และ
 ‘2. แม่ปลาช่อนที่กำลังเลี้ยงลูกอ่อน’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

แม่ ในคำประสม (3) แม่ครอก หมายถึงสัตว์เพศเมียที่ให้กำเนิดลูก ทั้งใช้เรียกสัตว์ทั่วไปที่คลอดลูกทีละมากๆ และเรียกสัตว์ชนิดหนึ่งคือปลาช่อนอย่างเฉพาะเจาะจง แต่ทั้งสองคำก็แสดงให้เห็นความหมายของ แม่ ในคำประสมคำนี้ว่า หมายถึง ‘สัตว์เพศเมียที่ให้กำเนิดลูก’ ความหมายนี้ใกล้เคียงกับความหมายพื้นฐานที่ได้กล่าวไปแล้ว ต่างกันเพียงอยู่คนละวงความหมาย โดยความหมายแรกใช้กับคน ส่วนความหมายนี้ใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมายมาใช้กับสัตว์

4.1.2 กลุ่มความหมาย ‘ผู้หญิง’ ประกอบด้วย

ความหมายที่ 3 ‘ญาติผู้หญิง’ ดังตัวอย่าง

(4) แม่เฒ่า [mɛː6 tha:w2] ‘ยาย’

(5) แม่โตะ [mɛː6 toː71] ‘น้องสาวของปู่ ตา ย่า หรือยาย’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่าง แม่ ที่เป็นส่วนประกอบของคำประสมมารวมกับคำว่า เฒ่า หรือคำว่า โตะ ซึ่งทั้งสองคำในภาษาไทยถิ่นใต้หมายถึงญาติผู้ใหญ่รุ่นตายาย ดังนั้น แม่ ในคำประสม (4) แม่เฒ่า และ (5) แม่โตะ จึงหมายถึงญาติที่เป็นผู้หญิง ซึ่งเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์กับความหมายพื้นฐาน ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ ก็ จะเห็นว่าความหมายนี้มีความใกล้ชิดกับความหมายพื้นฐาน กล่าวคือ อยู่ในวง ความหมายเดียวกันคือใช้กับคน แต่ความหมายเคลื่อนไปจากเดิมที่หมายถึงผู้ให้ กำเนิดลูก มาใช้หมายถึงคนในครอบครัวที่เป็นเพศหญิง

ความหมายที่ 4 ‘ผู้หญิง’

(6) แม่กิดอก [mɛː6 kwɔːk1] ‘โสเภณี’

(7) แม่ซั๊ก [mɛː6 chak7] ‘แม่สื่อ’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่าง จะเห็นว่าความหมายอยู่ในวงความหมายเดียวกับความหมายพื้นฐาน คือ ใช้กับคน แต่ความหมายนี้มีความใกล้ชิดกับความหมายพื้นฐานน้อยกว่าความหมาย 'เครือญาติผู้หญิง' ที่กล่าวถึงไปก่อนหน้านี้ เพราะในความหมายนี้หมายถึง 'ผู้หญิง' โดยทั่วไปโดยไม่เจาะจงว่าต้องเป็นผู้ที่ทำให้กำเนิดหรือเครือญาติเท่านั้น

4.1.3 กลุ่มความหมาย 'ผู้ชาย' ประกอบด้วย

ความหมายที่ 5 'ผู้ชายที่คล้ายผู้หญิง'

(8) แม่ตะเมีย [mɛː6 tamia1]

'ผู้ชายที่มีนิสัยและท่าทางคล้าย
ผู้หญิง, ผู้ชายที่ซ้ซลาดตาขาว'

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่างที่ (8) คำประสมประกอบด้วยคำ แม่ กับคำ ตะเมีย ซึ่งอาจพิจารณาการประสมคำได้เป็น 2 กรณี ได้แก่ กรณีแรก คำว่า ตะเมีย กร่อนมาจากคำว่า ทำเหมีย ซึ่งหมายถึงแสดงอาการเป็นผู้หญิง โดยเสียงกักพ่นลม /ท/ เปลี่ยนเป็นเสียงกักไม่พ่นลม /ต/ หรือ อีกกรณีหนึ่ง คือ ตะเมีย ซึ่งกร่อนมาจากคำว่า ตัวเมีย หมายถึงสัตว์เพศเมีย เมื่อประสมกันแล้วได้ความหมายใหม่ คือ หมายถึง 'ผู้ชายที่มีนิสัยและท่าทางคล้ายผู้หญิง, ผู้ชายที่ซ้ซลาดตาขาว' ความหมายของ แม่ ที่ใช้หมายถึงผู้ชายในตัวอย่างนี้ นับได้ว่าห่างไกลจากความหมายพื้นฐานมากกว่าความหมายที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ คือ อยู่ในวงความหมายของคนเช่นเดียวกันแต่ไม่ได้หมายถึงคนเพศหญิงที่ทำให้กำเนิด หากแต่ใช้หมายถึงคนเพศชายที่มีลักษณะบางอย่างคล้ายกับผู้หญิง

4.1.4 กลุ่มความหมาย 'หญิงที่ทำหน้าที่อภิบาลดูแล'

ความหมายที่ 6 'เทวดาผู้หญิง'

(9) แม่เชื้อ [mɛ:6 sɔ:7]

‘แม่เชื้อ เทวดาประจำทารก’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

(10) แม่ย่านาง [mɛ:6 ja:6 na:ŋ5]

‘น. ผีที่สิงสถิตประจำเรือ อาจให้คุณและให้โทษได้ในเวลาเดียวกัน ขึ้นอยู่กับวิธีการเช่นสงรวง’

(ชลธิชา บำรุงรักษ์, 2547)

และ แม่ย่านาง [mɛ:6 ja:6 na:ŋ5]

‘ผู้หญิงประจำรักษาเรือ’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่าง (9) แม่เชื้อ และ (10) แม่ย่านาง ทั้งสองคำ หมายถึงเทวดา ผู้หญิงที่ทำหน้าที่อภิบาลดูแล ความหมายนี้แสดงให้เห็นลักษณะความหมายที่ เคลื่อนไปจากความหมายพื้นฐานที่น่าสนใจ กล่าวคือ ในความหมายพื้นฐานนั้น หมายถึงผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก และให้อยู่ในวงความหมายของคน แต่ความหมายนี้ ใช้ในวงความหมายที่ต่างไปแต่ก็ไม่แยกขาดจากกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ความหมายนี้ใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมายไปใช้กับเทวดาหรือสิ่งเหนือ ธรรมชาติที่มนุษย์จินตนาการว่ามีลักษณะและพฤติกรรมคล้ายมนุษย์ นอกจากนี้ สิ่งที่ทำให้เห็นการเคลื่อนไปจากความหมายพื้นฐานอีกประการหนึ่งคือ หมายถึง ผู้หญิงที่ทำหน้าที่อภิบาลดูแล ซึ่งเมื่อพิจารณาเหตุการณ์ ‘ให้กำเนิด’ กับเหตุการณ์ ‘อภิบาลดูแล’ ก็อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์อภิบาลดูแลนั้นเป็นเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องมาจากเหตุการณ์ให้กำเนิด ดังนั้นการเคลื่อนของความหมายนี้จึงเห็นได้ว่าเป็นการเปรียบเทียบข้ามวงความหมายและความหมายเคลื่อนไปขยับเน้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อจากเหตุการณ์ให้กำเนิด

ความหมายที่ 7 ‘ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เหมือนแม่จริง (เชิงพฤติกรรม)’

(11) แม่นม [mɛ:6 nom5] ‘หญิงแม่อ่อนที่ให้นมเด็กกินแทนแม่จริง’

(ชลธิชา บำรุงรักษ์, 2547)

(12) แม่บ่า [mɛ:6 bam3] ‘แม่เลี้ยง, เมียของพ่อที่ไม่ใช่แม่ตัว’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่างคำประสมที่มี แม่ เป็นส่วนประกอบ ทั้งสองคำหมายถึงหญิงที่ทำหน้าที่เหมือนแม่จริงในเชิงพฤติกรรม กล่าวคือ ในตัวอย่าง (11) แม่นม ซึ่งหมายถึงหญิงที่ให้เด็กกินนมแทนแม่จริง และ (12) แม่บ่า ซึ่งหมายถึงแม่เลี้ยงหรือเมียของพ่อ ซึ่งก็ทำหน้าที่แทนแม่จริงโดยมาเป็นสมาชิกในครอบครัวแทนแม่จริงที่ให้กำเนิดลูก ทั้งสองคำมีความหมายใกล้เคียงกับความหมายพื้นฐาน กล่าวคือ ใช้หมายถึงผู้หญิง แต่ความหมายเคลื่อนไปจากผู้ให้กำเนิดมาใช้กับผู้มีพฤติกรรมหรือปฏิบัติตนเหมือนแม่ผู้ให้กำเนิด

ความหมายที่ 8 ‘ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เหมือนแม่จริง (เชิงสถานภาพ)’

(13) แม่ยก [mɛ:6 jɔk7] ‘แม่บุญธรรม, ผู้ให้ความอุปการะ’

(สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530)

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่างคำประสม (13) แม่ยก ซึ่งหมายถึงแม่บุญธรรมหรือผู้ให้ความอุปการะ เป็นความหมายที่มีความใกล้เคียงกับความหมายพื้นฐาน คือหมายถึงผู้หญิง โดยความหมายนี้แสดงร่องรอยการเคลื่อนของความหมายจากผู้หญิงที่ให้กำเนิดมาใช้เปรียบเทียบกับผู้หญิงที่ให้ความอุปการะหรือเป็นที่เคารพนับถือ ยกย่องสถานะของผู้หญิงที่ให้ความอุปการะดังกล่าวว่าเป็นเสมือนแม่ผู้ให้กำเนิด

ความหมายที่ 9 ‘ผู้หญิงที่ เป็นผู้ปกครองบ้านเรือน’

(14) แม่เหย่าแม่เรือน [mɛ:6 ja:w2 mɛ:6 ruan5] ‘หญิงผู้ปกครอง
บ้านเรือน, แม่เจ้าเรือน หรือ แม่เรือน ก็ว่า.’

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

จากตัวอย่าง (14) ความหมายผู้หญิงที่ เป็นผู้ปกครองบ้านเรือนนี้ใกล้เคียงกับความหมายพื้นฐาน คือ หมายถึงคนเพศหญิงโดยอยู่ในวงความหมายเดียวกันคือวงความหมายคน แต่มีส่วนที่ความหมายเคลื่อนไปจากความหมายพื้นฐาน คือมิได้หมายถึงหญิงที่ให้กำเนิดลูกแต่หมายถึงหญิงที่ปกครองสถานที่ หากพิจารณาเหตุการณ์ ‘ปกครองและเป็นเจ้าของ’ กับเหตุการณ์ ‘ให้กำเนิด’ ก็อาจเชื่อมโยงได้ว่าเหตุการณ์ ‘ปกครองและเป็นเจ้าของ’ ต่อเนื่องมาจากเหตุการณ์ให้กำเนิด เมื่อแม่ให้กำเนิดลูก ในเวลาต่อมาแม่ก็มีฐานะเป็นเจ้าของและผู้ปกครองลูกด้วย ในตัวอย่าง (14) แม่เหย่าแม่เรือน ที่ความหมายของแม่หมายถึงหญิงที่ปกครองบ้านเรือนก็น่าจะมาจากการขบเน้นความหมายของเหตุการณ์ ‘ปกครองและเป็นเจ้าของ’ ที่เกิดขึ้นต่อจากเหตุการณ์ ‘ให้กำเนิดลูก’ แล้วนำมาใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมายหมายถึงปกครองและเป็นเจ้าของสถานที่ในที่นี้คือบ้านเรือน

4.1.5 กลุ่มความหมาย ‘ผู้หญิงที่ทำหน้าที่ปกครองและเป็นบุคคลสำคัญ’

ความหมายที่ 10 ‘ผู้หญิงที่เป็นบุคคลสำคัญ/ผู้นำ/หัวหน้ากลุ่ม’

(15) แม่ยอหัว [mɛ:6 jɔ:5 hua1] ‘เจ้าแม่เหนือหัว’

(16) แม่เท้าบาน [mɛ:6 tha:w7 ba:n3] ‘สตรีที่เป็นผู้ใหญ่ที่ได้รับการยกย่องในชุมชน’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่าง ความหมาย ‘ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองและเป็นบุคคลสำคัญ’ มีการเคลื่อนของความหมายคล้ายกับความหมาย ‘ผู้หญิงที่เป็นผู้ปกครองบ้านเรือน’ ในตัวอย่าง (14) แม่เหี้ยแม่เรือน ดังได้กล่าวไปแล้ว แต่ในตัวอย่างที่ (15) แม่ยอหัว และ (16) แม่เท้าบาน นี้มีรายละเอียดมากขึ้น คือ หมายถึงผู้หญิงที่ทำหน้าที่ปกครองและเป็นบุคคลสำคัญของกลุ่มด้วย โดยในความหมายนั้นนอกจากจะขบเน้นเหตุการณ์ ‘ปกครองและเป็นเจ้าของ’ แล้วยังขบเน้นลักษณะ ‘มีความสำคัญ’ ซึ่งอาจวิเคราะห์ให้ได้ว่าป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากเหตุการณ์ ‘ปกครองและเป็นเจ้าของ’ ด้วย กล่าวคือ เมื่อแม่ให้กำเนิดลูก แม่ก็จะกลายเป็นผู้ปกครองหรือเจ้าของลูก ในมุมมองของลูกย่อมเห็นว่าแม่มีความสำคัญ และเป็นบุคคลที่เป็นใหญ่ในบ้านด้วย ความหมายในตัวอย่างนี้จึงกล่าวได้ว่าเคลื่อนไปจากความหมายพื้นฐาน คือมีได้กล่าวถึงหญิงที่ให้กำเนิดลูกแต่ขบเน้นความหมาย ‘ปกครอง เป็นเจ้าของ’ และ ‘มีความสำคัญ’ แล้วนำมาใช้หมายถึง ‘ผู้หญิงที่เป็นบุคคลสำคัญ เป็นผู้นำ หรือหัวหน้ากลุ่ม’

4.1.6 กลุ่มความหมาย ‘บุคคลสำคัญ’

ความหมายที่ 11 บุคคลสำคัญ/ผู้นำ/หัวหน้ากลุ่ม

(17) แม่งาน [mɛ:6 ɲa:n5]

‘หัวหน้าผู้รับผิดชอบในงาน

บางอย่าง เช่น เขาเป็นแม่งานในการจัดเลี้ยงแขกที่มาในงาน’

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

(18) แม่โหยด [mɛ:6 jɔ:t2] ‘

ผู้มีอาวุโสสูงสุดในกลุ่ม เป็นเหมือนหัวหน้าใหญ่, เหาตัวโต’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

(19) แม่ทัพ [me:6 thap7]

‘นายทัพ, ผู้ทำหน้าที่คุมกองทัพ,
เช่น แม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพ
อากาศ แม่ทัพภาค.’

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

จากตัวอย่างความหมายของคำประสมที่มี แม่ เป็นส่วนประกอบหมายถึง ‘บุคคลสำคัญ ผู้นำ หรือหัวหน้ากลุ่ม’ ซึ่งเป็นความหมายที่เคลื่อนไปจากความหมายพื้นฐาน แม่จะยังอยู่ในวงความหมายเดียวกันคือใช้กับคน แต่ความหมายก็ห่างไกลจากความหมาย ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ นั้นเพราะความหมายนี้มิได้หมายถึงเพศหญิงเท่านั้นแต่หมายถึงคนทั่วไปโดยไม่จำกัดเพศ และมีได้หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่ให้กำเนิดลูกแต่ได้ขับเน้นความหมาย ‘ปกครอง เป็นเจ้าของ’ และ ‘มีความสำคัญ’ ที่เกิดขึ้นต่อจากเหตุการณ์ ‘ให้กำเนิดลูก’ แทน ในที่นี้เกิดการขับเน้นเหตุการณ์ที่แม่ปกครองหรือเป็นเจ้าของลูกมาเปรียบเทียบกับหัวหน้าที่เปรียบเหมือนผู้ปกครองหรือเจ้าของกลุ่มหรือองค์กร

ความหมายที่ 12 ‘บุคคลที่ทำหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่ง’

(20) แม่สื่อ [me:6 swu:2]

‘แม่สื่อ, ผู้ชักนำให้หญิงกับชาย
ติดต่อรักกันในทางชู้สาว; ออگوی
ก็เรียก.’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า แม่ ในคำประสมข้างต้นมีความหมายห่างไกลจากความหมายพื้นฐาน ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ มากขึ้น กล่าวคือ แม่จะยังอยู่ในวงความหมายคน แต่มิได้เน้นว่าใช้หมายถึงคนเพศหญิงเท่านั้น ในที่นี้อาจหมายถึงคนเพศใดก็ได้ และก็มีได้หมายถึงเหตุการณ์ให้กำเนิดเท่านั้นแต่ความหมายเคลื่อน

ไปขับเน้นเหตุการณ์ ‘เป็นเจ้าของ’ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องจากเหตุการณ์ให้กำเนิดดังได้กล่าวแล้วในตัวอย่างก่อนหน้า และนำมาใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมายใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรมมากขึ้น คือ ใช้หมายถึงผู้เป็นเจ้าของงานหรือหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่ง

4.1.7 กลุ่มความหมาย ‘สัตว์เพศเมีย’

ความหมายที่ 13 ‘สัตว์เพศเมีย’

(21) แมฝิ่ง [me:6 phunŋ2] ‘ฝิ่งเพศเมียมีขนาดเล็กที่สุด เป็นประชากรส่วนใหญ่ของรัง มีขาคู่หลังที่ขนาดใหญ่กว่าคู่อื่น’

(22) แมม้า [me:6 ma:7] ‘ม้าเพศเมีย’

(ชลธิชา บำรุงรักษ์, 2547)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า แม ในคำประสมมีความหมายที่ห่างไกลจากความหมายพื้นฐาน ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ คือ นำไปใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมายไปใช้กับสัตว์ และความหมายเคลื่อนไปจากให้กำเนิดลูกมาใช้เรียกสัตว์เพศเมียโดยทั่วไปโดยที่สัตว์ดังกล่าวไม่จำเป็นต้องให้กำเนิดลูก

4.1.8 กลุ่มความหมาย ‘สัตว์เพศผู้’

ความหมายที่ 14 ‘สัตว์เพศผู้’

(23) กุ้งแม่หวัด [kunŋ4 me:6 wat1] ‘กุ้งน้ำจืดตัวผู้ มีถุงน้ำเชื้อบริเวณโคนขาเดินคู่ที่ 5 เป็นอวัยวะช่วยส่งน้ำเชื้อ’

(ชลธิชา บำรุงรักษ์, 2547)

จากตัวอย่าง แม่ ในคำประสม กุ้งแม่หัด เป็นชื่อของกุ้งชนิดหนึ่งที่มีขนาดใหญ่ แม่ ในตัวอย่างนี้ห่างไกลจากความหมายพื้นฐานมากยิ่งขึ้น คือนำไปใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมายไปใช้กับวงความหมายของสัตว์ และมีความหมายเคลื่อนจากผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูกมาใช้หมายถึงสัตว์เพศผู้

4.1.9 กลุ่มความหมาย ‘คำบอกชนิดโดยทั่วไป’

ความหมายที่ 15 ‘ชนิด’

(24) แม่แก่ล [mɛː6 kleː4]

‘สัตว์ชนิดหนึ่ง ตัวคล้ายกุ้ง ทำที่อยู่คล้ายจอมปลวก มักอยู่ตามป่าชายเลน’

(25) แม่เนื้อ [mɛː6 nwaː7]

‘กว้าง, เนื้อทราย’

(26) แม่บาง [mɛː6 baːŋ3]

‘บาง’

(27) แม่พา [mɛː6 phaː5]

‘สิ่งของที่ใช้ทอยหรือขว้างในการเล่นเกมต่าง ๆ ของเด็ก เช่น ก้อนหิน, เม็ดมะม่วงหิมพานต์’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

(28) แม่ขมื่น [mɛː6 khamin2]

‘ชื่อพรรณไม้จำพวกเหง้าชนิดหนึ่ง ใบรูปหอกปลายแหลม กาบใบแคบ มีร่องสีเขียวอมน้ำตาล ดอกช่อใหญ่ ฟุ้งมาจากเหง้าใต้ดิน สีเขียวแกมขาว ปลายช่อสีชมพูอ่อน ยอดเกสรตัวเมียสีเหลือง เนื้อในเหง้าสีส้ม เหง้าและผงขมื่นใช้เป็นยา’

(ชลธิชา บำรุงรักษ์, 2547)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าความหมายของ แม่ ในคำประสมข้างต้น มีความหมายห่างไกลจากความหมายพื้นฐาน ‘ผู้หญิงที่ให้อำเนิดลูก’ มากกว่าตัวอย่างก่อนหน้า กล่าวคือ เป็นความหมายที่เปรียบเทียบข้ามวงความหมายไปใช้กับสัตว์ พืช และสิ่งของ โดยไม่ขบเน้นเหตุการณ์ให้อำเนิดลูกเลย ความหมายของคำเคลื่อนไปจากเหตุการณ์ให้อำเนิดลูกอย่างมาก ความหมายเดิมเลื่อนไปกลายเป็นคำบอกชนิดของสัตว์ พืช และสิ่งของ โดยไม่ระบุเพศ คล้ายคำบ่งกลุ่มนาม (Noun Classifier) ซึ่งอัญชลี สิงห์น้อย (2551, น. 33-36) อธิบายว่า เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดในระหว่างการกลายเป็นคำไวยากรณ์ (Grammaticalization) จากคำนามซึ่งเป็นคำที่มีเนื้อความไปเป็นคำลักษณนามซึ่งเป็นคำที่ทำหน้าที่ทางไวยากรณ์ โดยการที่คำนามในระดับเหนือกว่า (หรือมีความหมายบอกกลุ่มหรือประเภท) ถูกใช้เป็นหน่วยหลักของคำประสมซึ่งเป็นโครงสร้างระดับคำเพื่อทำหน้าที่บอกกลุ่มหรือประเภทของคำนามที่ตามมา เมื่อปรากฏใช้บ่อย คำนามที่ทำหน้าที่บอกกลุ่มหรือประเภทก็จะเกิดภาวะเลื่อนความหมาย ไม่สามารถคงคุณสมบัติได้เหมือนคำนามทั่วไปกลายเป็นคำบ่งกลุ่มนาม

4.1.10 กลุ่มความหมาย ‘ขนาดใหญ่’

ความหมายที่ 16 ‘ขนาดใหญ่ (คู่กับขนาดเล็ก)’

(29) แม่กะแจ [mɛː6 kaeː3]

‘กัญแจ’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่าง (29) แม่ ในคำประสมถูกนำมาใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมาย คือไม่ใช้กับคนอย่างความหมายพื้นฐาน ‘ผู้หญิงที่ให้อำเนิดลูก’ แต่นำมาใช้กับสิ่งของ ซึ่งมีลักษณะบางประการที่สามารถเชื่อมโยงกับความหมายพื้นฐานได้ ลักษณะดังกล่าวคือ มีสิ่งหนึ่งที่ขนาดใหญ่กว่าใช้คู่กับอีกสิ่งหนึ่งที่ขนาดเล็กกว่า ในที่นี้สิ่งที่ขนาดใหญ่กว่าคือตัวกัญแจใช้คู่กับสิ่งที่ขนาดเล็กกว่าคือลูกกัญแจ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับความหมายพื้นฐานได้โดยเมื่อนึกถึงเหตุการณ์แม่

ให้กำเนิดลูก เราจะเห็นว่าในเหตุการณ์มีองค์ประกอบแม่กับลูก และแม่เป็นองค์ประกอบที่มีขนาดใหญ่กว่าลูก

ความหมายที่ 17 ‘ขนาดใหญ่’

(30) แม่ขัน [mɛ:6 khan1]

‘ขันใบใหญ่’

(31) แม่โคม [mɛ:6 kho:m5]

‘กะละมังใบใหญ่’

(สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530)

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่าง แม่ ในคำประสมถูกนำมาใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมายคือไม่ใช้กับวงความหมายของคนอย่างความหมายพื้นฐาน ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ แต่นำมาใช้กับสิ่งของ ซึ่งความหมายเคลื่อนไปจากความหมายพื้นฐานมากกว่าตัวอย่าง (29) แม่กะแจ ที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ คือ หมายถึงสิ่งของขนาดใหญ่ โดยไม่จำเป็นต้องมีคู่ขนาดเล็กปรากฏร่วมกันเสมอ

ความหมายที่ 18 ‘โครงสร้าง’

(32) แม่คราด [mɛ:6 khrat6]

‘ส่วนประกอบของคราด เป็นโครง

ไม้ตัวกลางขนาดใหญ่กว่าโครงไม้

ตัวบน มีซี่คราดทำด้วยไม้’

(สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530)

จากตัวอย่าง (32) แม่คราด ความหมายของ แม่ ในคำประสมมีความหมายเคลื่อนจากความหมายพื้นฐาน ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ อย่างมาก เพราะนำมาใช้กับสิ่งของที่มีขนาดใหญ่และขนาดเล็กอยู่ด้วยกัน ซึ่งเทียบได้กับเหตุการณ์ให้กำเนิดลูกที่มีแม่และลูกเป็นองค์ประกอบของเหตุการณ์ แต่

ความหมายนี้ส่วนที่ขนาดใหญ่เป็นส่วนสำคัญหรือเป็นส่วนโครงสร้างของสิ่งของ
แม่ ในคำประสมจึงหมายถึงสิ่งของที่ใหญ่และเป็นโครงสร้างของสิ่งของ

ความหมายที่ 19 ‘ส่วนกรอบนอก’

(33) แม่ตุ [me:6 tu:3] ‘วงกบประตู’

(34) แม่เสื่อ [me:6 swa2] ‘เสื่อนอก’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่าง แม่ ในคำประสมความหมายเคลื่อนจากความหมายพื้นฐาน
‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ โดยถูกนำมาใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมาย คือใช้กับ
สิ่งของที่มีลักษณะบางประการเชื่อมโยงกับความหมายพื้นฐาน คือเหตุการณ์ให้
กำเนิดลูกที่มีแม่และลูกเป็นองค์ประกอบของเหตุการณ์เทียบได้กับสิ่งของที่มี
ขนาดใหญ่และขนาดเล็กอยู่ด้วยกัน แต่ในความหมายนี้ส่วนที่ขนาดใหญ่เป็นส่วน
กรอบนอก แม่ ในคำประสมจึงหมายถึงส่วนกรอบนอกของสิ่งของ ดังตัวอย่าง (33)
แม่ตุ ที่หมายถึงส่วนที่เป็นกรอบประตูหรือ ‘วงกบประตู’ และ (34) แม่เสื่อ ที่
หมายถึง ‘เสื่อนอก’ หรือเสื่อตัวที่สวมทับเสื่อตัวอื่นอีกชั้นหนึ่ง

4.1.11 กลุ่มความหมาย ‘ขนาดใหญ่และสำคัญ’

ความหมายที่ 20 ‘ขนาดใหญ่และสำคัญ’

(35) แม่กะเต [me:6 kate:4] ‘กุฎีที่ใหญ่ที่สุดของแต่ละวัด ซึ่ง
มักจะเป็นของเจ้าอาวาส (น.ธ.)’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช 2551)

จากตัวอย่าง (35) แม่กะเต ความหมายมีความหมายขบขันเน้นคุณสมบัติ
‘ขนาดใหญ่’และ ‘สำคัญ’ โดยตัวอย่างนี้ แม่ ในคำประสมความหมายเคลื่อนจาก

ความหมายพื้นฐาน ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ เป็นอย่างมาก แม้ ถูกนำมาใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมายจากวงความหมายของคนไปใช้กับวงความหมายสถานที่ ซึ่งมีลักษณะบางประการที่เชื่อมโยงกับความหมายพื้นฐานได้ กล่าวคือ ลักษณะขนาดใหญ่และมีความสำคัญ ของสถานที่ที่สามารถเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ให้กำเนิดลูกได้ ภาพของแม่ที่มีขนาดใหญ่กว่าลูกและมีเพียงคนเดียวในขณะที่ลูกซึ่งมีขนาดเล็กอาจมีมากกว่าหนึ่งคนได้ การที่มีแม่เพียงหนึ่งคนทำให้อนุมานได้ว่ามีความสำคัญ

4.1.12 กลุ่มความหมาย ‘สิ่งที่ให้กำเนิดสิ่งอื่น’

ความหมายที่ 21 ‘เป็นแหล่งกำเนิด’

(36) แม่ไฟ [mɛ:6 kwaj5] ‘เตาไฟ’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากตัวอย่าง แม่ ในคำประสมถูกนำมาใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมายจากวงความหมายของคนไปใช้กับวงความหมายของสิ่งของแต่สามารถเชื่อมโยงกับความหมายพื้นฐาน ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ ได้ ดังตัวอย่าง (36) แม่ไฟ คือ เตาไฟซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของไฟ เมื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงกับความหมายพื้นฐานมีสิ่งที่เหมือนกันคือการทำให้เกิดหรือมีอีกสิ่งหนึ่งขึ้น

ความหมายที่ 22 ‘อยู่ส่วนต้น’

(37) หัวแม่มือ [hua1 mɛ:6 muw:5] ‘นิ้วต้นของมือ’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

ถือว่าเป็นแบบอย่างความประพฤติกษิษย์' นั้น อยู่วงความหมายเดียวกันคือใช้กับคน

ความหมาย แม่ ในตัวอย่างนี้มีความซับซ้อน เพราะเปรียบเทียบข้ามวงความหมาย 2 ชั้น ชั้นแรกเปรียบเทียบจากวงความหมายของคนไปใช้กับสิ่งของก่อน ส่วนชั้นที่สองคือเปรียบเทียบข้ามวงความหมายจากสิ่งของมาใช้กับคนอีกทอดหนึ่ง โดยในการเปรียบเทียบจากวงความหมายของคนไปใช้กับสิ่งของในชั้นแรกนั้น แม่ ในคำประสม แม่พิมพ์ (ที่เป็นสิ่งของ) เกิดการขยายความหมายจากความหมายพื้นฐาน 'ผู้หญิงที่ให้งำเนิดลูก' โดยขยับเน้นความหมาย 'มีสิ่งหนึ่งก่อน และมีอีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมา' ซึ่งสิ่งที่เกิดตามมามีลักษณะเหมือนสิ่งที่มีอยู่ก่อน' ทั้งนี้ในเหตุการณ์ให้งำเนิดลูก แม่คือสิ่งที่มีอยู่ก่อน เมื่อคลอดลูกออกมาลูกก็กลายเป็นสิ่งที่มีตามมาและมีลักษณะเหมือนหรือคล้ายคลึงกับแม่ ส่วนอีกความหมายหนึ่ง แม่พิมพ์ ซึ่งเป็นความหมายเปรียบเทียบโดยปริยายหมายถึง 'ครูอาจารย์ซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างความประพฤติกษิษย์' นั้น วิเคราะห์ได้ว่าเกิดการเปรียบเทียบข้ามวงความหมายจากวงความหมายสิ่งของ กลับไปสู่วงความหมายของคนอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ เปรียบครูอาจารย์ว่าเป็นต้นแบบให้ศิษย์ได้ประพฤติตามเหมือนกับแม่พิมพ์ซึ่งเป็นต้นแบบในการผลิตสิ่งของ

สามารถสรุปความหมายต่างๆ ของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1

ความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้

	ความหมาย	ตัวอย่างคำ	กลุ่มความหมาย
1	ผู้หญิงที่ให้งำเนิดลูก	(1) แม่เต็ก** 'ภรรยา' (2) แม่อีหมา** 'คำเรียกภรรยาของคนโบราณ'	

2	สัตว์เพศเมียที่ให้กำเนิดลูก	(3) แม่ครอก** '1. คำเรียกแม่ของสัตว์ที่ออกลูกคราวเดียวกันหลายตัว' และ '2. แม่ปลาช่อนที่กำลังเลี้ยงลูกอ่อน'	1. สิ่งมีชีวิตเพศหญิงที่ให้กำเนิดลูก
3	ญาติผู้หญิง	(4) แม่เฒ่า** 'ยาย' (5) แม่โตะ** 'น้องสาวของปู่ ตา ย่า หรือยาย'	2. ผู้หญิง
4	ผู้หญิง	(6) แม่ก็ด็อก** 'โสภณี' (7) แม่ซึก** 'แม่สื่อ'	
5	ผู้ชายที่คล้ายผู้หญิง	(8) แม่ตะเมีย** 'ผู้ชายที่มีนิสัยและท่าทางคล้ายผู้หญิง, ผู้ชายที่ซี้ซลาดตาขาว'	3. ผู้ชาย
6	เวทดาผู้หญิง	(9) แม่เชื้อ** 'แม่ชื่อ เเวตดาประจำทรง' (10) แม่ย่านาง** 'น. ผีที่สิงสถิตประจำเรือ อาจให้คุณและให้โทษได้ในเวลาเดียวกัน ขึ้นอยู่กับวิธีการเช่นสร้าง' และ แม่ย่านาง*** 'ผู้หญิงประจำรักษาเรือ'	4. หญิงที่ทำหน้าที่อภิบาลดูแล
7	ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เหมือนแม่จริง (เชิงพฤติกรรม)	(11) แม่นม *** 'หญิงแม่ลูกอ่อนที่ให้นมเด็กกินแทนแม่จริง' (12) แม่บ่า ** 'แม่เลี้ยง, เมียของพ่อที่ไม่ใช่แม่ตัว'	
8	ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เหมือนแม่จริง (เชิงสถานภาพ)	(13) แม่ยก*,** 'แม่บุญธรรม, ผู้ให้ความอุปการะ'	
9	ผู้หญิงที่เป็นผู้ปกครองบ้านเรือน	(14) แม่เหย่าแม่เรือน**** 'หญิงผู้ปกครองบ้านเรือน, แม่เจ้าเรือน หรือ แม่เรือน กี่ว่า.'	
10	ผู้หญิงที่เป็นบุคคลสำคัญ/ผู้นำหัวหน้ากลุ่ม	(15) แม่ยอหัว** 'เจ้าแม่เหนือหัว' (16) แม่เท้าบาน** 'สตรีที่เป็นผู้ใหญ่ที่ได้รับการยกย่องในชุมชน'	5. หญิงที่ทำหน้าที่ปกครองและเป็นบุคคลสำคัญ
11	บุคคลสำคัญ/ผู้นำ/หัวหน้ากลุ่ม	(17) แม่งาน**** 'หัวหน้าผู้รับผิดชอบในงานบางอย่าง เช่น เขาเป็นแม่งานในการจัดเลี้ยงแขกที่มาในงาน' (18) แม่หยอด** 'ผู้มีอาวุโสสูงสุดในกลุ่ม เป็นเหมือนหัวหน้าใหญ่, เหาตัวโต'	6. บุคคลสำคัญ

		(19) แม่ทัพ **** ' นายทัพ, ผู้ทำหน้าที่คุมกองทัพ, เช่น แม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ แม่ทัพภาค.'	
12	บุคคลที่ทำหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่ง	(20) แม่สื่อ** 'แม่สื่อ, ผู้ชักนำให้หญิงกับชายติดต่อรักกันในทางชู้สาว; อ่อก๊วย ก็เรียก.'	
13	สัตว์เพศเมีย	(21) แม่ผึ้ง *** 'ผึ้งเพศเมียมีขนาดเล็กที่สุดเป็นประชากรส่วนใหญ่ของรัง มีขาคู่หลังที่ขนาดใหญ่กว่าคู่อื่น' (22) แม่ม้า*** 'ม้าเพศเมีย'	7. สัตว์เพศเมีย
14	สัตว์เพศผู้	(23) กุ้งแม่หวัด *** 'กุ้งน้ำจืดตัวผู้ มีถุงน้ำเชื้อบริเวณโคนขาเดินคู่ที่ 5 เป็นอวัยวะช่วยส่งน้ำเชื้อ'	8. สัตว์เพศผู้
15	ชนิด	(24) แม่แกลั** 'สัตว์ชนิดหนึ่ง ตัวคล้ายกุ้ง ทำที่อยู่คล้ายจอมปลวก มักอยู่ตามป่าชายเลน' (25) แม่เนื้อ** 'กวาง, เนื้อทราย' (26) แม่บาง** 'บ้าง' (27) แม่พา** 'สิ่งของที่ใช้ทอยหรือขว้างในการละเล่นต่างๆของเด็ก เช่น ก้อนหิน, เม็ดมะม่วงหิมพานต์' ** (28) แม่ขม้น*** 'ชื่อพรรณไม้จำพวกเหง้าชนิดหนึ่ง ใบรูปหอกปลายแหลม กาบใบแคบมีร่องสีเขียวอมน้ำตาล ดอกช่อใหญ่ พุ่มมาจากเหง้าใต้ดิน สีเขียวแกมขาว ปลายช่อสีชมพูอ่อน ยอดเกสรตัวเมียสีเหลือง เนื้อในเหง้าสีส้ม เหง้าและผงขม้นใช้เป็นยา'	9. คำบอกชนิด
16	ขนาดใหญ่ (คู่กับขนาดเล็ก)	(29) แม่กะแจ** 'กัญแจ'	
17	ขนาดใหญ่	(30) แม่ขัน*,** 'ขันใบใหญ่' (31) แม่โคม*,** 'กะละมังใบใหญ่'	10. ขนาดใหญ่

18	โครงสร้าง	(32) แม่คราด* 'ส่วนประกอบของคราด เป็นโครงไม้ตัวล่างขนาดใหญ่กว่าโครงไม้ตัวบน มีซี่คราดทำด้วยไม้'	
19	ส่วนกรอบนอก	(33) แม่ตุ้** 'วงกบประตู' (34) แม่เสื่อ** 'เสื่อนอก'	
20	ขนาดใหญ่และสำคัญ	(35) แม่กะเต** 'กุฎิที่ใหญ่ที่สุดของแต่ละวัด ซึ่งมักจะเป็นของเจ้าอาวาส (น.ธ.)'	11. ขนาดใหญ่และสำคัญ
21	แหล่งกำเนิด	(36) แม่ไฟ** 'เตาไฟ'	12. สิ่งที่ทำให้กำเนิดสิ่งอื่น
22	อยู่ส่วนต้น	(37) หัวแม่มือ** 'นิ้วต้นของมือ' (38) เรือแม่ *** 'เรือจับปลาชนิดหนึ่ง โดยใช้อวนตังเกเรือใหญ่ มีหน้าที่หาตำแหน่งของฝูงปลา และแล่นไปตักหน้า แล้วปล่อยเรือไล่และวางอวน'	
23	ต้นแบบ	(39) แม่พิมพ์**** 'สิ่งที่เป็นต้นแบบ เช่นแม่พิมพ์ตัวหนังสือ โดยปริยายหมายถึงครูอาจารย์ซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างความประพฤติของศิษย์'	

หมายเหตุ

* ข้อมูลจากพจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช 2525 (สถาบันทักษิณคดีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530)

** ข้อมูลจากพจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช 2550 (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

*** ข้อมูลจากการจัดทำพจนานุกรมภาษาไทยถิ่น 4 ภาค (ชลธิชา บำรุงรักษ์, 2547)

**** ข้อมูลจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่างๆ ของ แม่ ในคำประสมภาษาไทย ถิ่นใต้

จากหัวข้อ 4.1 ที่กล่าวถึงความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่างๆ ได้โดยสามารถแบ่งประเภทของความหมายต่างๆ ได้เป็น 2 ประเภทหลัก คือ ความหมายพื้นฐานและความหมายขยายออก โดยความหมายขยายออกแบ่งได้เป็นความหมายที่ซับซ้อนบางองค์ประกอบแต่ยังอยู่ในวงความหมายเดียวกัน ความหมายขยายออกที่เกิดจากการเปรียบเทียบข้ามวงความหมาย และความหมายขยายออกโดยการเปรียบเทียบข้ามวงความหมายและซับซ้อนบางองค์ประกอบ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2

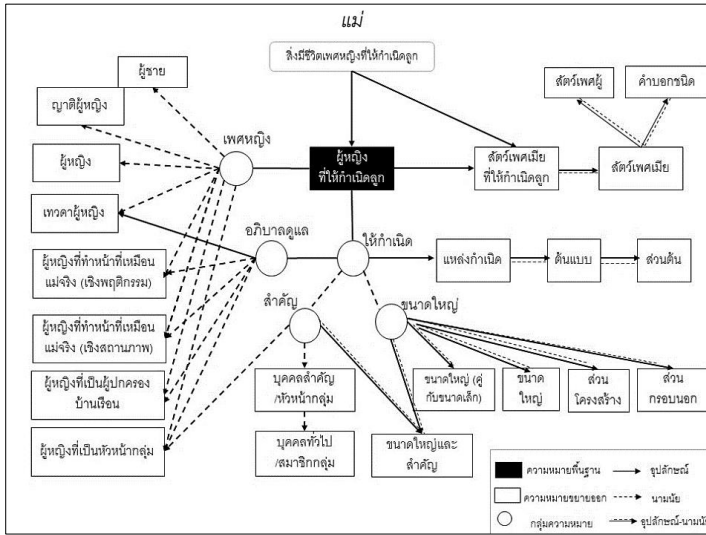
ประเภทความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้

กลุ่มความหมาย	ความหมาย	ประเภทความหมาย		
		พื้นฐาน	ขยายออก	
			ซับซ้อนบางองค์ประกอบของความหมายในวงความหมายเดียวกัน	ข้ามวงความหมาย
1. สิ่งมีชีวิตเพศหญิงที่ให้กำเนิดลูก	1. ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก	/		
	2. สัตว์เพศเมียที่ให้กำเนิดลูก		/	
2. ผู้หญิง	3. ญาติผู้หญิง		/	
	4. ผู้หญิง		/	
3. ผู้ชาย	5. ผู้ชายที่คล้ายผู้หญิง		/	

กลุ่มความหมาย	ความหมาย	ประเภทความหมาย			
		พื้นฐาน	ขยายออก		
			ขับแห่งบางองค์ประกอบของความหมายเดียวกัน	ข้ามวงความหมาย	ข้ามวงความหมายและขับแห่งบางองค์ประกอบของความหมาย
4. หญิงที่ทำหน้าที่อภิบาลดูแล	6. เทวดาผู้หญิง				/
	7. ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เหมือนแม่จริง (เชิงพฤติกรรม)		/		
	8. ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เหมือนแม่จริง (เชิงสถานภาพ)		/		
	9. ผู้หญิงที่เป็นผู้ปกครองบ้านเรือน		/		
5. หญิงที่ทำหน้าที่ปกครองและเป็นบุคคลสำคัญ	10. ผู้หญิงที่เป็นบุคคลสำคัญ/ผู้นำ/หัวหน้ากลุ่ม		/		
6. บุคคลสำคัญ	11. บุคคลสำคัญ/ผู้นำ/หัวหน้ากลุ่ม		/		
	12. บุคคลที่ทำหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่ง		/		
7. สัตว์เพศเมีย	13. สัตว์เพศเมีย				/
8. สัตว์เพศผู้	14. สัตว์เพศผู้				/
9. คำบอกชนิด	15. ชนิด				/
10. ขนาดใหญ่	16. ขนาดใหญ่ (คู่กับขนาดเล็ก)				/
	17. ขนาดใหญ่				/
	18. โครงสร้าง				/
	19. ส่วนกรอบนอก				/
11. ขนาดใหญ่และสำคัญ	20. ขนาดใหญ่และสำคัญ				/
	21. แผลงกำเนิด			/	

กลุ่มความหมาย	ความหมาย	ประเภทความหมาย			
		พื้นฐาน	ขยายออก		
			ซับซ้อนขององค์ประกอบของความหมายเดียวกัน	ข้ามวงความหมาย	ข้ามวงความหมายและซับซ้อนของความหมาย
12. สิ่งที่ทำให้กำเนิดสิ่งอื่น	22. อยู่ส่วนต้น			/	
	23. ต้นแบบ			/	
รวม		1	9	2	11
		1	22		

จากตารางเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่างๆ ของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ทั้ง 23 ความหมาย สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ความหมายพื้นฐานและความหมายขยายออกหรือความหมายที่เปลี่ยนแปลงไป จากความหมายพื้นฐานดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่าง ๆ ของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้

จากภาพ กรอบสี่เหลี่ยมสีดำ แสดงความหมายพื้นฐานของ แม่ ในคำประสมคือ ความหมาย 'ผู้หญิงที่ให้อาหารลูก' กรอบสี่เหลี่ยมที่มีพื้นสีขาวแสดง ความหมายขยายออกที่ขยายไปจากความหมายพื้นฐานในระดับที่แตกต่างกัน โจนกรอบที่อยู่ใกล้ความหมายพื้นฐานมากที่สุดแสดงว่ามีการขยายความหมาย จากความหมายพื้นฐานโดยตรง ส่วนกรอบที่อยู่ใกล้ดับถัดจากกรอบก่อนหน้า แสดงว่าเป็นความหมายที่ขยายออกจากความหมายที่ขยายออกที่มีความใกล้เคียง ความหมายพื้นฐานมากกว่าอีกต่อหนึ่ง วงกลมแสดงคุณสมบัติของความหมายที่ ถูกขบขันเมื่อขยายความหมาย ลูกศรเส้นประแสดงกระบวนการกลายจาก ความหมายพื้นฐานด้วยกระบวนการนามนัย ลูกศรเส้นทึบแสดงการกลายจาก ความหมายพื้นฐานด้วยกระบวนการอุปสัชน์ และลูกศรเส้นประและเส้นทึบแสดง ความหมายที่กลายมาจากความหมายพื้นฐานด้วยกระบวนการอุปสัชน์-นามนัย

4.2.1 ความหมายพื้นฐาน

ความหมายของ แม่ ในคำประสมที่เป็นความหมายพื้นฐาน คือ ความหมาย ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ ในตัวอย่าง (1) แม่เด็ก ‘ภรรยา’ และ (2) แม่ อีหมา ‘คำเรียกภรรยาของคนโบราณ’ (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551) ทั้งนี้เพราะเป็นความหมายที่เด่นที่สุดในบรรดาความหมายต่าง ๆ ของคำ

4.2.2 ความหมายขยายออกที่ขยายจากความหมายพื้นฐาน

ความหมายของ แม่ ในคำประสมที่ขยายออกไปจากความหมายพื้นฐาน มี 3 ลักษณะ ได้แก่ ความหมายขยายออกจากความหมายพื้นฐานแต่อยู่ในวงความหมายเดียวกัน ความหมายขยายออกจากความหมายพื้นฐานโดยเปรียบเทียบข้ามวงความหมาย และความหมายขยายออกจากความหมายพื้นฐานโดยเปรียบเทียบข้ามวงความหมายและขบเน้นบางลักษณะที่สัมพันธ์กับความหมายพื้นฐาน

4.2.2.1 ความหมายขยายออกที่ขยายจากความหมายพื้นฐานแต่อยู่ในวงความหมายเดียวกัน

ความหมายของ แม่ ในคำประสมที่เปลี่ยนแปลงไปจากความหมายพื้นฐานแต่อยู่ในวงความหมายเดียวกันคือใช้กับคน มีทั้งหมด 9 ความหมาย ได้แก่ ‘ญาติผู้หญิง’ ‘ผู้หญิง’ ‘ผู้ชายที่คล้ายผู้หญิง’ ‘ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เหมือนแม่จริง (เชิงพฤติกรรม)’ ‘ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เหมือนแม่จริง (เชิงสถานภาพ)’ ‘ผู้หญิงที่เป็นผู้ปกครองบ้านเรือน’ ‘ผู้หญิงที่เป็นบุคคลสำคัญ/ผู้นำ/หัวหน้ากลุ่ม’ ‘บุคคลสำคัญ/ผู้นำ/หัวหน้ากลุ่ม’ และ ‘บุคคลที่ทำหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่ง’ ความหมายต่าง ๆ เหล่านี้ขยายออกจากความหมายพื้นฐาน โดยลดลักษณะบางประการของความหมายพื้นฐานลง และขบเน้นลักษณะบางประการของความหมายพื้นฐานให้เด่นชัดขึ้น โดยมีกระบวนการทางปริธานที่เกี่ยวข้องคือกระบวนการนามนัยซึ่งเป็นกระบวนการทางปริธานที่เชื่อมโยงสองสิ่งที่เกี่ยวข้องหรือใกล้ชิดอยู่ในวงความหมาย

เดียวกัน โดยสิ่งหนึ่งทำให้นึกถึงอีกสิ่งหนึ่งที่สัมพันธ์กัน ดังตัวอย่างงานวิจัยเรื่อง คำหลายความหมาย เช่น กรณีคำว่าออก ที่เดิมหมายถึง การเคลื่อนที่ออกจากที่ ปิดล้อมนำไปสู่ความหมายใหม่ คือ ‘การเริ่มต้นการกระทำ’ ซึ่งสัมพันธ์กับความหมายเดิมในแง่ที่เป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องจากการเคลื่อนที่ออกจากที่ปิดล้อม ความหมายใหม่นี้เป็นความหมายที่ถูกขบเน้นแทนความหมายการเคลื่อนที่ออกจากที่ปิดล้อม (กาจบัณฑิต วงศรี, 2547)

4.2.2.2 ความหมายขยายออกที่ขยายจากความหมายพื้นฐานโดยใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมาย

ความหมายของ แม่ ในคำประสมที่ขยายออกจากความหมายพื้นฐานใช้เปรียบเทียบข้ามวงความหมาย มี 2 ความหมาย ได้แก่ ความหมาย ‘สัตว์เพศเมียที่ให้กำเนิดลูก’ ซึ่งเปรียบเทียบข้ามวงความหมายจากวงความหมายคนไปใช้กับวงความหมายสัตว์และความหมาย ‘แหล่งกำเนิด’ เป็นลำดับ ในตัวอย่าง (36) แม่ไฟ ‘เตาไฟ’ ซึ่งเปรียบเทียบข้ามวงความหมายจากวงความหมายของคนไปใช้กับวงความหมายสิ่งของ โดยมีกระบวนการทางปริธานที่เกี่ยวข้องคือกระบวนการอุปลักษณะซึ่งเป็นกระบวนการที่ข้ามโน้ตศน์หนึ่งอธิบายอีกมโน้ตศน์หนึ่งที่ซับซ้อนกว่าและอยู่ต่างวงความหมายกัน เช่นเดียวกับกรณีคำว่า ออก ที่หมายถึงเลิกสมาคม เป็นการเปรียบเทียบสังคมเป็นพื้นที่ปิดล้อม การเลิกสมาคมจึงเหมือนการเคลื่อนที่ออกจากที่ปิดล้อม ใช้มโน้ตศน์การเคลื่อนที่ที่เป็นรูปธรรมอธิบายการเลิกสมาคมซึ่งมีความนามธรรมมากกว่า (กาจบัณฑิต วงศรี, 2547)

4.2.2.3 ความหมายขยายออกจากความหมายพื้นฐานโดยเปรียบเทียบข้ามวงความหมายและขบเน้นบางลักษณะที่สัมพันธ์กับความหมายพื้นฐาน

ความหมายของ แม่ ในคำประสมที่ขยายออกจากความหมายพื้นฐานโดยเปรียบเทียบข้ามวงความหมายและขบเน้นบางลักษณะที่สัมพันธ์กับความหมายพื้นฐานมีทั้งหมด 11 ความหมาย ได้แก่ ‘เทวดาผู้หญิง’ ‘สัตว์เพศเมีย’ ‘สัตว์เพศผู้’

'ชนิด' 'ขนาดใหญ่' (คู่กับขนาดเล็ก) 'ขนาดใหญ่' 'โครงสร้าง' 'ส่วนกรอบนอก' 'ขนาดใหญ่และสำคัญ' 'อยู่ส่วนต้น' และ 'ต้นแบบ' ความหมายเหล่านี้ขยายความหมายจากความหมายพื้นฐานอย่างน้อย 2 ขั้นตอน ขั้นแรกคือเปรียบเทียบข้ามวงความหมายจากวงความหมายคน มาเป็นสัตว์ สิ่งของ และสถานที่ด้วยกระบวนการอุปลักษณ์ และขั้นที่สองคือลดทอนบางความหมายและขบขันบางความหมายในวงความหมายเดียวกันให้เด่นชัดขึ้นด้วยกระบวนการนามนัย กล่าวโดยสรุปเรียกการเปลี่ยนแปลงจากความหมายพื้นฐานในลักษณะนี้ว่ากระบวนการอุปลักษณ์-นามนัยซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดทั้งอุปลักษณ์และนามนัยในการเปลี่ยนแปลงความหมาย

4.3 เปรียบเทียบความหมายต่าง ๆ ของ แม่ ในคำประสมกับ แม่ ที่เป็นคำมูล

จากการวิเคราะห์ในหัวข้อก่อนหน้าปรากฏความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ทั้งหมด 23 ความหมาย ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบความหมายของ แม่ ที่เป็นส่วนประกอบของคำประสมกับความหมาย แม่ ที่เป็นคำมูลเพื่อดูความแตกต่างของความหมายทั้งด้านจำนวนและเนื้อความของความหมายที่แตกต่างกัน

ผู้วิจัยวิจัยรวบรวมความหมายของ แม่ ที่เป็นคำมูลจากพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นใต้ 2 ฉบับ ได้แก่ พจนานุกรมภาษาไทยถิ่นใต้ พุทธศักราช 2525 ซึ่งให้ความหมายของ แม่ ไว้ดังนี้

‘1 แม่, โดยปริยายหมายถึงเพศหญิง

2 โดยปริยายหมายถึงสิ่งของที่มีลักษณะใหญ่ หรือสำคัญ’

(สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530)

และ พจนานุกรมภาษาไทยถิ่นใต้ พุทธศักราช 2550 ซึ่งให้ความหมายของ แม่ ว่าหมายถึง

- ‘1 มารดา, หญิงในฐานะที่เป็นผู้ให้กำเนิดแก่ลูก ๆ, คำที่ลูกเรียกหญิงผู้ให้กำเนิดตน, เรียกสัตว์ตัวเมียที่มีลูก, เรียกหญิงที่ทำการบางอย่าง, เรียกผู้คนที่เห็นหัวหน้าหรือนายโดยไม่จำเป็นว่าเป็นหญิงหรือชาย, โดยปริยายหมายถึงเพศหญิง
- 2 โดยปริยายหมายถึงสิ่งที่มีลักษณะใหญ่หรือมีความสำคัญ
- 3 คำนำหน้าชื่อเพศหญิง.’

(มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2551)

จากความหมายที่ระบุในพจนานุกรมผู้วิจัยนำมาแจกแจงลงตารางและแสดงการเปรียบเทียบความหมายของ แม่ ที่เป็นส่วนของคำประสมกับ แม่ ที่เป็นคำมูล โดยในที่นี้จะไม่นับว่าความหมายโดยปริยายของ แม่ ที่นำไปประกอบกับคำอื่น เช่น ความหมาย ‘คำเรียกผู้คนที่เห็นหัวหน้า’ ‘สิ่งที่มีลักษณะใหญ่หรือสำคัญ’ ว่าเป็นความหมายของคำมูล เพราะความหมายโดยปริยายเหล่านี้เป็นความหมายของ แม่ เมื่อปรากฏร่วมกับคำอื่น

ตารางที่ 3

เปรียบเทียบความหมายของ แม่ ที่เป็นส่วนประกอบของคำประสมกับความหมายของ แม่ ที่เป็นคำมูลในภาษาไทยถิ่นใต้

ลำดับ	ความหมาย	แม่ ที่เป็น ส่วนประกอบ ของคำประสม	แม่ ที่เป็นคำ มูล
1.	ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก	√	√
2.	สัตว์เพศเมียที่ให้กำเนิดลูก	√	√
3.	ญาติผู้หญิง	√	X
4.	ผู้หญิง	√	X
5.	ผู้ชายที่คล้ายผู้หญิง	√	X
6.	เทวดาผู้หญิง	√	X

ลำดับ	ความหมาย	แม่ ที่เป็น ส่วนประกอบ ของคำประสม	แม่ ที่เป็นคำ มูล
7.	ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เหมือนแม่จริง (เชิง พฤติกรรม)	√	X
8.	ผู้หญิงที่ทำหน้าที่เหมือนแม่จริง (เชิง สถานภาพ)	√	X
9.	ผู้หญิงที่เป็นผู้ปกครองบ้านเรือน	√	X
10.	ผู้หญิงที่เป็นบุคคลสำคัญ/ผู้นำ/หัวหน้ากลุ่ม	√	X
11.	บุคคลสำคัญ/ผู้นำ/หัวหน้ากลุ่ม	√	X
12.	บุคคลที่ทำหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่ง	√	X
13.	สัตว์เพศเมีย	√	X
14.	สัตว์เพศผู้	√	X
15.	ชนิด	√	X
16.	ขนาดใหญ่ (คู่กับขนาดเล็ก)	√	X
17.	ขนาดใหญ่	√	X
18.	โครงสร้าง	√	X
19.	ส่วนกรอบนอก	√	X
20.	ขนาดใหญ่และสำคัญ	√	X
21.	แหล่งกำเนิด	√	X
22.	อยู่ส่วนต้น	√	X
23.	ต้นแบบ	√	X

จากตารางเมื่อเปรียบเทียบความหมายของ แม่ ที่เป็นส่วนประกอบของ คำประสมกับความหมายของ แม่ ที่เป็นคำมูลในภาษาไทยถิ่นใต้จะเห็นว่า ความหมายของ แม่ ที่เป็นส่วนประกอบของคำประสมมีความหลากหลายมากกว่า ความหมายของ แม่ ที่เป็นคำมูล เมื่อพิจารณาความหมายของ แม่ ที่ปรากฏใน ความหมายของคำประสมแต่ไม่ปรากฏในความหมายของคำมูลนั้นจะเห็นว่า เป็น

ความหมายที่ละเอียดและมีความเฉพาะเจาะจงมาก เช่น ความหมาย ‘ผู้ชายที่คล้ายผู้หญิง’ ‘ส่วนกรอบนอก’ ‘แหล่งกำเนิด’ ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยพบว่า การที่จะสามารถระบุความหมายเหล่านี้ได้จะต้องวิเคราะห์อย่างละเอียดว่าความหมายของแม่ ที่เป็นส่วนประกอบของคำประสมมีการขยายความหมายจากความหมายจาก ความหมายพื้นฐานอย่างไรบ้าง

5. สรุป

ความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้มีความหมายต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 12 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มความหมาย (1) สิ่งมีชีวิตเพศหญิงที่ให้กำเนิดลูก (2) ผู้หญิง (3) ผู้ชาย (4) ผู้หญิงที่ทำหน้าที่อภิบาลดูแล (5) ผู้หญิงที่ทำหน้าที่ปกครองและเป็นบุคคลสำคัญ (6) บุคคลสำคัญ (7) สัตว์เพศเมีย (8) สัตว์เพศผู้ (9) คำบอกชนิดโดยทั่วไป (10) ขนาดใหญ่ (11) ขนาดใหญ่และสำคัญ และ (12) สิ่งที่ทำให้กำเนิดสิ่งอื่น ความหมายต่างๆ ของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ มีทั้งหมด 23 ความหมาย โดยสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความหมายต่าง ๆ เหล่านั้นเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือ ความหมายพื้นฐาน ได้แก่ ความหมาย ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ และประเภทที่สองคือความหมายขยายออกที่กลายหรือเปลี่ยนแปลงไปจากความหมายพื้นฐาน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) ความหมายขยายออกที่กลายมาจากความหมายพื้นฐาน และ (2) ความหมายขยายออกที่กลายมาจากความหมายขยายออกอีกต่อหนึ่ง ด้วยกระบวนการทางปริธาน 3 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการนามนัย กระบวนการอุปลักษณะ และ กระบวนการอุปลักษณะ-นามนัย เมื่อเปรียบเทียบกับความหมายของ แม่ ที่เป็นคำมูลแล้วพบว่าความหมายของ แม่ ในคำประสมมีจำนวนมากกว่าความหมายของ แม่ ที่เป็นคำมูล ความหมายของคำประสมที่มีจำนวนมากกว่านั้นเป็นความ

หมายที่มีความซับซ้อน ต้องวิเคราะห์การขยายความหมายโดยละเอียดจึงจะสามารถระบุความหมายของ แม่ ในคำประสมนั้นได้

6. อภิปรายผล

6.1 การมีหลายความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้และภาษาต่าง ๆ

งานวิจัยนี้ทำให้เห็นว่า แม่ ในภาษาไทยถิ่นใต้เป็นคำหลายความหมาย (Polyseme) ซึ่งสอดคล้องกับที่โคเวตซ์ (Kovecses, 2002, p. 213) ให้นิยามไว้ว่าหมายถึงคำที่มีความหมายมากกว่าหนึ่งความหมาย และความหมายต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง จะเห็นว่า แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ มีความหมายหลากหลาย และความหมายต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน สามารถอธิบายความเกี่ยวข้องได้ด้วยกระบวนการทางปริชาน คือ กระบวนการอุปลักษณะ กระบวนการนามนัย และกระบวนการอุปลักษณะ-นามนัย ดังได้แสดงผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความหมายไปแล้วในหัวข้อผลการศึกษา

ผลการศึกษาในงานวิจัยนี้ทำให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ใช้โมนทัศน์ของคำเรียกญาติ แม่ ‘ผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูก’ มาอธิบายสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่ตั้งแต่สิ่งใกล้ตัวไปจนถึงสิ่งไกลตัว กล่าวคือใช้อธิบายตั้งแต่สิ่งที่มีความใกล้ชิดความหมายพื้นฐานอยู่ในวงความหมายเดียวกัน เช่น แม่บ้า ที่หมายถึง ‘แม่เลี้ยง, เมียของพ่อที่ไม่ใช่แม่ตัว’ ซึ่งอยู่ในวงความหมายของคน สอดคล้องกับที่ เลคอฟฟ์ (Lakoff, 1987) ให้ข้อสังเกตไว้ว่าคำ mother ในภาษาอังกฤษ มิได้หมายถึงผู้หญิงที่ให้กำเนิดลูกของตนเสมอไป เช่น step mother ที่หมายถึง ‘แม่เลี้ยง’ ไปจนถึงสิ่งที่อยู่ต่างวงความหมาย เช่น หมายถึง สิ่งของขนาดใหญ่ สิ่งที่มีความสำคัญ ซึ่ง

สอดคล้องกับงานวิจัยด้านภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ที่ให้ข้อสังเกตว่าคำเรียกญาติ แม่ ในภาษาไทยมาตรฐานและภาษาไทยถิ่นเหนือมีการใช้ที่หลากหลาย และถูกใช้ในเชิงเปรียบเทียบ (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2533; วิภัสรินทร์ ประพันธ์ศิริ, 2535) นอกจากนี้ ในภาษาอื่นๆ เช่น ภาษาเทเปฮวนเหนือ (Bascom and Casad, 2000, p. 40) ก็พบการใช้รูปที่ไม่เป็นทางการของคำที่หมายถึง แม่ ในการเปรียบเทียบ ข้ามวงความหมาย เช่น คำว่า diidi 'mother' นำมาใช้กับต้นไม้ คือเรียกต้นไม้ชื่อว่า เป็นแม่ของผลไม้คือลูกพีช

จะเห็นได้ว่าจากงานวิจัยนี้และงานวิจัยที่ศึกษาคำที่มีความหมายว่า แม่ ในภาษาต่างๆ ข้างต้นทำให้เห็นว่ามนุษย์มีการสร้างคำขึ้นใช้โดยอาศัยสิ่งที่มีอยู่เดิมเป็นพื้นฐาน และ แม่ เป็นมนโทัศน์พื้นฐานที่ใกล้ชิดกับประสบการณ์ของมนุษย์ จึงปรากฏการใช้ แม่ หลากหลายความหมายในหลากหลายภาษา

6.2 รายการคำประสมที่มี แม่ เป็นส่วนประกอบ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากพจนานุกรมซึ่งแหล่งข้อมูล ทุกติภูมิมาก่อนแล้วจึงเดินทางไปเก็บข้อมูลภาคสนาม ในการเก็บข้อมูลจากพจนานุกรมผู้วิจัยสังเกตเบื้องต้นได้ว่ารายการคำและความหมายของคำประสมที่มี แม่ เป็นส่วนประกอบในพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นใต้ น่าจะยังไม่ครอบคลุมรายการคำประสมที่ผู้บอกภาษารู้จักทั้งหมด มีบางคำที่ไม่อยู่ในพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นใต้ แต่เป็นคำที่ผู้บอกภาษาใช้จริง เช่น แม่ท่า แม่พิมพ์ เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูล รายการคำประสมมากที่สุด ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลจากรายการคำในพจนานุกรมภาษาไทยมาตรฐานด้วย เพราะอาจมีบางคำที่เป็นคำศัพท์ที่ใช้ร่วมกันกับภาษาไทยมาตรฐานแล้วไม่ปรากฏข้อมูลในพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นใต้ แล้วนำไปตรวจสอบกับผู้บอกภาษา เพื่อจะได้ข้อมูลความหมายของ แม่ ในคำประสมที่ผู้บอกภาษารู้จักหรือใช้จริงมากที่สุด นอกจากนี้ในการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา ผู้วิจัยยังขอให้ผู้บอกภาษาให้ข้อมูลคำที่มี แม่ เป็นส่วนประกอบ เพื่อรวบรวม

ข้อมูลในกรณีที่รายการคำจากพจนานุกรมไม่ครบถ้วน เพื่อให้สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประกอบการปรับปรุงพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นใต้ได้ต่อไป

6.3 คำในภาษาถิ่นใต้บางคำเมื่อเทียบกับภาษาไทยมาตรฐานแล้ว พบว่ามีรูปเหมือนกันแต่ความหมายไม่เหมือนกัน

ในการศึกษาความหมายของ แม่ ในคำประสมภาษาไทยถิ่นใต้ครั้งนี้ ผู้วิจัยพบคำประสมที่มี แม่ เป็นส่วนประกอบซึ่งใช้รูปเขียนเดียวกันกับคำภาษาไทยมาตรฐาน คำที่ใช้รูปเขียนเหมือนกันนี้สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

6.3.1 คำที่ใช้ร่วมกันระหว่างภาษาไทยถิ่นใต้และภาษาไทยถิ่นกลาง เช่น แม่แคร่ ที่หมายถึงกรอบไม้ที่เป็นส่วนประกอบของแคร่ คำกลุ่มนี้น่าสนใจว่าเป็นภาษาเก่าตกทอดมาจากบรรพบุรุษหรือถิ่นใดถิ่นหนึ่งย่อมกันในภายหลัง

6.3.2 คำที่มีรูปเขียนเหมือนกันแต่ความหมายคล้ายคลึงกันโดยมีส่วนเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์กันได้ เช่น แม่ยก ในภาษาไทยมาตรฐานหมายถึง ‘หญิงที่เป็นผู้อุปถัมภ์พระเอกภิกษุหรือนายวงดนตรีลูกทุ่ง’ แต่ในภาษาไทยถิ่นใต้หมายถึง ‘1 แม่บุญธรรม, 2 ผู้ให้ความอุปการะ’ ซึ่งทั้งในภาษาไทยมาตรฐานและภาษาไทยถิ่นใต้มีความหมายร่วมกัน คือ อุปการะผู้อื่น

6.3.3 คำที่มีรูปเขียนเหมือนกันแต่ความหมายต่างกันโดยไม่สามารถหาความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้ เช่น แม่น้ำ ในภาษาไทยมาตรฐานหมายถึง ‘ลำน้ำใหญ่ซึ่งเป็นที่รวมของลำธารทั้งปวง’ ส่วนในภาษาไทยถิ่นใต้มี 2 ความหมาย โดยความหมายแรก หมายถึง ‘ลำน้ำใหญ่ซึ่งเป็นที่รวมของลำธารทั้งปวง’ เหมือนกับความหมายในภาษาไทยมาตรฐาน ส่วนอีกความหมายหนึ่งหมายถึง ‘ตัวแมงจิ้งจกที่อาศัยอยู่บนผิวน้ำ’ ซึ่งต่างกันอย่างไม่สามารถหาความสัมพันธ์ได้ ในกรณีนี้คำดังกล่าวในภาษาไทยถิ่นใต้น่าจะระบุว่าเป็นคำที่มีรูปเขียนเดียวกันแต่ต่างความหมาย

7. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจาก สกว. ภายใต้โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ และได้รับการสนับสนุนทุนจากทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิตของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณแหล่งทุนทั้งสองแห่งมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้บอกภาษาทั้ง 6 ท่านตั้งรายนามข้างต้นที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลการใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์ความหมายของคำในวิจัยชิ้นนี้

บทความนี้ปรับปรุงมาจาก บทความนำเสนอในการประชุมรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1 โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รุ่นที่ 15 ประจำปีงบประมาณ 2562 ณ ห้องจรัสเมือง โรงแรมเดอะทวินทาวเวอร์ กรุงเทพมหานคร วันที่ 6 ตุลาคม 2562 ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิของโครงการฯ ที่กรุณาวิพากษ์บทความและให้ความเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงบทความฉบับนี้

รายการอ้างอิง

กาจบัณฑิต วงศ์ศรี. (2547). *เครือข่ายความหมายของคำว่า 'ออก' ในภาษาไทย*:

การศึกษาแนววรรณคดีปริชาน (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต).

ภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชลธิชา บำรุงรักษ์. (2547). *การจัดทำพจนานุกรมภาษาไทยถิ่น 4 ภาค (ระยะที่ 5)*

(รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ชัชวดี ตรีลัมพ์. (2538). การศึกษามโนทัศน์ของคำว่า เข่า (วิทยานิพนธ์ปริญญา
ดุขฎฐบัณฑิต). ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. (2551). พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้
พุทธศักราช 2550 ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใน
วโรกาสเจริญพระชนมพรรษา 80 พรรษา. นครศรีธรรมราช :
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มูลนิธิร่วมพัฒนาภาคใต้ และ
สถาบันทักษิณคดีศึกษา
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 :
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธี
มหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554.
- รุ่งทิพย์ รัตนภานุสร. (2549). การขยายความหมายของคำกริยาแสดงการรับรู้ด้วย
ตาในภาษาไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎฐบัณฑิต). ภาควิชา
ภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิภัสรินทร์ ประพันธ์ศิริ. (2535). คำเรียกญาติในภาษาคำเมือง: การวิเคราะห์ทาง
อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). ภาควิชา
ภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศราวุธ หล่อดี. (2556). การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำประสมที่มีคำว่า หัว ใน
ภาษาไทยลื้อ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
1(2): 47-60.
- ศุภชัย ติงวิชัย. (2556). การขยายความหมายของคำว่า 'หลัง' ในภาษาไทย. ใน
รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ครั้งที่
9 : การวิจัยสู่ประชาคมอาเซียน ครั้งที่ 2, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 12-
13 ก.ย. 2556.
- สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2530). พจนานุกรม
ภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช 2525. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พรินตติ้ง กรุ๊ป.

- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2533). ลักษณะสำคัญบางประการในวัฒนธรรมไทยที่แสดงโดยคำเรียกญาติ. *ภาษาและวรรณคดีไทย* 7(1): 56-68.
- อลิษา อินจันทร์. (2557). *คำประสมแบบเท่าเทียมในภาษาไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอุษภูษบัณฑิต). ภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อัญชลี สิงห์น้อย. (2551). คำนาม คำบ่งกลุ่มนาม และคำลักษณะนาม: หมวดหมู่ที่แตกต่าง ทับซ้อน และไล่หล่อม. *วารสารภาษาและภาษาศาสตร์* 26(2): 21-38.
- Bascom, B. and Casad, E. H. (2000). 'Mother' in Northern Tepehuan. In E.H. Casad, and T. L. Willett (Eds.), *Uto-Aztecan, Temporal, and Geographic Perspective: Paper in Memory of Wick R. Miller by the Friend of Uto-Aztecan* (pp.35-42). Mexico: Universidad de Sonora
- Croft, W. and Cruse, D. A. (2004). *Cognitive Linguistics*. New York: Cambridge University Press.
- Kovecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Woman, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ungerer, F and Schmid, H. (1996). *An introduction to Cognitive Linguistics*. New York: Longman.

Received: May 20, 2020

Revised: August 10, 2020

Accepted: August 19, 2020